

Metaforaazonosítás magyar nyelvű szövegekben

Ballagó Júlia, Bajzát Tímea, Havasi Zsuzsanna, Simon Gábor és Szlávich Eszter

A metafora kognitív nyelvészeti modelljei (Lakoff 2006, Grady 2007, Casasanto 2017) ma már jól ismertek a magyar nyelvészeti diskurzusban (l. Kövecses–Benczes 2010: 79–114, 173–191; Tolcsvai Nagy 2013: 208–232). Korpuszalapú kognitív nyelvészeti metaforakutatásra azonban kevés hazai példa van (l. például Babarczy–Simon 2012), jóllehet a metaforikus jelentések grammatikai kötöttségét, a kollokálódás jelentőségét több mint tíz éve hangsúlyozza a nemzetközi szakirodalom (l. például Deginan 2005, 2008, Stefanowitsch 2006).

A metaforikus nyelvi szerkezetek szisztematikus vizsgálatához mindenekelőtt e szerkezetek annotálását kell elvégezni a kialakított korpuszban, ez a folyamat pedig feltételezi maguknak a metaforikus kifejezéseknek az azonosítását. Gerard Steen és munkatársai kidolgoztak, majd finomítottak egy lexikális szemantikai alapokon nyugvó eljárást (Metaphor Identification Process Vrije Universiteit, MIPVU), amely számottevő eredményeket hozott angol és holland nyelvű szövegek metaforáinak annotálásában és kvantitatív elemzésében (l. Steen et al. 2010). 2018-ban kutatócsoportot alakítottunk MetaID néven alap-, mesterszakos és doktori hallgatók részvételével a magyar nyelvű metaforaazonosítás megvalósítására. Előadásunk a csoport munkájának eddigi eredményeit foglalja össze, középpontban azzal a kérdéssel, miként adaptálható az MIPVU magyar nyelvű szövegek metaforáinak azonosítására.

Először röviden bemutatjuk az eredeti eljárás elméleti előfeltevéseit és lépéseit, továbbá ismertetjük a módszertani adaptálás gyakorlati vonatkozásait. Ezt követően részletesen tárgyaljuk, hogy a magyar nyelv agglutináló jellege miatt miért nem lehet egyszerűen átvenni a Steen és munkatársai által kialakított kereteket és címkéket. Kitérünk az inflexiós morfémák metaforikusságára, az összetételek és a birtokos szerkezetek elemzési lehetőségeire, a metaforizálódó véges igealakok argumentumainak feldolgozására, végül az idiomatikus kifejezések metaforikusságának jelölésére. Ezeknek a részproblémáknak a tárgyalása során bemutatjuk az eredeti módszer bővítésének számos lehetőségét, ugyanakkor a metonimikusság kizárásával egy ponton szűkítjük és pontosítjuk is az eljárást.

A teoretikus és metodológiai döntések ismertetése után a módszer alkalmazására és az első eredményekre térünk át. Bemutatjuk egy több mint 400 szövegszóból álló próbakorpusz kialakításának menetét, a grammatikai és szemantikai feldolgozás módját és segédeszközeit (Értelmező kéziszótár², Magyar Igei szerkezetek, Szólások és közmondások, Magyar nemzeti szövegtár²), valamint az annotálás folyamatát. Az előadás zárásaként tipikus és problematikus esetek elemzésén keresztül rámutatunk a módszer termékeny alkalmazási lehetőségeire a metaforakutatásban.

Hivatkozások

- Babarczy Anna – Simon Eszter 2012. A fogalmi metaforák és a szövegstatisztika szerepe a metaforák felismerésében. In: Prószéky Gábor–Váradi Tamás (szerk.): *Általános Nyelvészeti Tanulmányok XXIV. Nyelvtechnológiai kutatások*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 243–264.
- Casasanto, Daniel 2017. Relationships between Language and Cognition. In: Dancygier, Barbara (ed.): *The Cambridge Handbook of Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press. 19–37.
- Deignan, Alice 2005. *Metaphor and Corpus Linguistics*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Deignan, Alice 2008. Corpus linguistic data and conceptual metaphor theory. In: Zanutto, Maria Sophia–Cameron, Lynne–Cavalcanti, Marilda C. (eds.): *Confronting metaphor in*

- use. *An applied linguistic approach*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 149–162.
- Grady, Joseph E. 2007. Metaphor. In: Geeraerts, Dirk – Cuyckens, Hubert (eds.): *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford: Oxford University Press. 188–213.
- Kövecses Zoltán – Benczes Réka 2010. *Kognitív nyelvészet*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Lakoff, George 2006/1993. Conceptual metaphor. The contemporary theory of metaphor. In: Geeraerts, Dirk (ed.): *Cognitive Linguistics: Basic Readings*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 185–238.
- Steen, Gerard J. – Dorst, Aletta G. – Herrmann, Berenike J. – Kaal, Anna A. – Krennmayr, Tina – Pasma, Trijntje 2011. *A Method for Linguistic Metaphor Identification. From MIP to MIPVU*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Stefanowitsch, Anatol 2006. Corpus-based approaches to metaphor and metonymy. In: Stefanowitsch, Anatol–Gries, Stefan Th. (eds.): *Corpus-Based Approaches to Metaphor and Metonymy*. Berlin, New, York: Mouton de Gruyter. 1–16.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2013. *Bevezetés a kognitív nyelvészetbe*. Budapest: Osiris Kiadó.